

**SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE
DIN ROMÂNIA**

**STUDII ȘI ARTICOLE
DE ISTORIE
LXXXVII**

2020

CUPRINS

I. DE LA RĂZBOI LA PACE LA FINELE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (1918-1923)

Bogdan TEODORESCU: <i>Ioan Berberianu și periodicul „Liberalul Constanței”</i>	7
Maria Cristina ILINCUȚA: <i>Comemorarea eroilor din Comarnic (Prahova): instituții, actori, practici (1920-1947)</i>	31
Ion BUNESCU: <i>Intermarium, federalism și cooperare între 1918-1922</i>	47
Marian CURCULESCU: <i>Atitudini, speranțe, împliniri și decepții în rândul țărănimii din România la începutul perioadei interbelice (1918-1921)</i>	67

II. SURSE NOI ÎN CERCETAREA ISTORICĂ

Edith-Adriana UNCU: <i>Inscripțiile în limba greacă din cimitirul maritim din orașul Sulina: o sursă insuficient exploatată pentru investigarea comunității elene locale</i>	96
Emil BOBOESCU, Ana-Cristina IRIAN, Nicolae MACOVEI: <i>Cutiile Lumière din București – o serie fotografică și o cursă automobilistică de la începutul secolului al XX-lea</i>	127
Valentin MAIER: <i>Fondul arhivistic Academia de Studii Economice (anii 1950)</i>	161

III. ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

Mihai VLĂDUȚ: <i>Evoluția studiilor românești de astronomie și geodezie la Iași și București în secolul XIX</i>	168
---	-----

IV. DIDACTICĂ ȘI MANAGEMENT EDUCAȚIONAL ÎN PREDAREA ȘI ÎNVĂȚAREA ISTORIEI. ANALIZE ȘI OPINII

Ana PREDA-TUDOR: <i>Dosar metodic – Primul Război Mondial</i>	189
Florina BĂȚĂGUI, Răzvan BĂȚĂGUI: <i>Revoluția din 1989 – Metode de predare-învățare în școală și în afara ei</i>	208
Alina Ramona ȚICU: <i>Instruirea asistată de calculator I.A.C.), tehnologie auxiliară a procesului instructiv-educativ la disciplina istorie – între teorie și practică</i>	215

V. MISCELLANEA

<i>Statutul Societății de Științe Istorice din România</i>	228
<i>Conducerea Societății de Științe Istorice din România (2019-2023)</i>	237

VI. RECENZII

Victor NEUMANN, <i>Istoria evreilor din România</i> , București, Hasefer, 2018 (Iuliana Galeș)	238
LORD KINROSS, <i>Istoria Imperiului Otoman. Mărirea și decăderea Imperiului Turc</i> , București, Orizonturi, 2019 (Ovidiu Raetchi)	240
Steven PINKER, <i>Iluminismul azi. Argumente în favoarea rațiunii, științei, umanismului și progresului</i> , Cluj-Napoca, ASCR, 2019 (Cristian Verziu)	244
Marius TURDA, Maria Sophia QUINE, <i>Istorie și rasism. Ideea de rasă de la Iluminism la Donald Trump</i> , Iași, Polirom, 2019 (Alexandra Fulgeanu)	247
Orlando FIGES, <i>Crimeea. Ultima cruciadă</i> , Iași, Polirom, 2019 (Mihaela Florea Constantinescu)	250
Adi DOHOTARU, <i>Socialiștii. O moștenire (1835-1921)</i> , Chișinău, Cartier, 2019 (Valentin Gheonea)	255
Francesco GUIDA, <i>România în secolul XX</i> , Chișinău, Cartier, 2019 (Florin Vasilică Pascaru)	261
Maria BUCUR, <i>Eroi și victime. România și memoria celor două războaie mondiale</i> , Iași, Polirom, 2019 (Ana-Maria Iosif)	266
Andrei URSU, Roland O. THOMASSON, Mădălion HODOR, <i>Trăgători și mistificatori. Contrarevoluția Securității din Decembrie 1989</i> , Iași, Polirom, 2019 (Iulian Hisom)	269
Dorina ROȘCA, <i>Le grand tournant de la société moldave. «Intellectuels» et capital social dans la transformation post-socialiste</i> , Paris, Presses de l'INALCO, 2019 (Ionuț Marcu)	271
Oana ZAMFIRACHE (coord.), <i>Corupția ucide?</i> , București, Curtea Veche Publishing, 2019 (Elena Gheonea)	274
In memoriam Nichita Adăniloiaie	278
In memoriam Gheorghe Râncu	281
In memoriam Alexandru Barnea	284

CONTENTS

I. FROM WAR TO PEACE AT THE END OF THE FIRST WORLD WAR (1918-1923)

Bogdan TEODORESCU: <i>Ioan Berberianu and the Newspaper „Liberalul Constanței”</i>	7
Maria Cristina ILINCUȚA: <i>The Commemoration of Heroes from Comarnic (1920-1947): Institutions, Actors, Practices</i>	31
Ion BUNESCU: <i>Intermarium, Federalism and Cooperation 1918-1922</i>	47
Marian CURCULESCU: <i>Attitudes, Hopes, Achievements and Dissapointments among the Romanian Peasantry at the beginning of the Interwar Period (1918-1921)</i>	67

II. NEW SOURCES IN HISTORICAL RESEARCH

Edith-Adriana UNCU: <i>Funerary Inscriptions in Greek in the Maritime Cemetery of Sulina: Source of a Multidimensional Investigation of the Local Greek Community</i>	96
Emil BOBOESCU, Ana-Cristina IRIAN, Nicolae MACOVEI: <i>Lumière Boxes in Bucharest – A Series of Photographs and a Car Race at the beginning of the 20th Century</i>	127
Valentin MAIER: <i>The Archive Fund Bucharest University of Economic Studies (1950s)</i>	161

III. HISTORY OF EDUCATION

Mihai VLĂDUȚ: <i>Evolution of Romanian Studies of Astronomy and Geodesy in Iași and Bucharest in the 19th Century</i>	168
---	-----

IV. DIDACTICS AND EDUCATIONAL MANAGEMENT IN TEACHING AND LEARNING HISTORY. ANALYSES AND OPINIONS

Ana PREDA-TUDOR: <i>Methodical Toolbox – The First World War</i>	189
Florina BĂȚĂGUI, Răzvan BĂȚĂGUI: <i>The Romanian Revolution of December 1989: Learning and Teaching Methodes in and out of School</i>	208
Alina Ramona ȚICU: <i>Computer Assisted Learning as Auxiliary Technology Involved in the Process of Learning History – Between Theory and Practice</i>	215

V. MISCELLANEA

<i>Statute of the Societatea de Științe Istorice din România</i>	228
<i>Leadership of the Romanian Society for Historical Sciences (2019-2023)</i>	237

VI. REVIEWS

Victor NEUMANN, <i>Istoria evreilor din România</i> , București, Hasefer, 2018 (Iuliana Galeș)	238
LORD KINROSS, <i>Istoria Imperiului Otoman. Mărirea și decăderea Imperiului Turc</i> , București, Orizonturi, 2019 (Ovidiu Raetchi)	240
Steven PINKER, <i>Iluminismul azi. Argumente în favoarea rațiunii, științei, umanismului și progresului</i> , Cluj-Napoca, ASCR, 2019 (Cristian Verziu)	244
Marius TURDA, Maria Sophia QUINE, <i>Istorie și rasism. Ideea de rasă de la Iluminism la Donald Trump</i> , Iași, Polirom, 2019 (Alexandra Fulgeanu)	247
Orlando FIGES, <i>Crimeea. Ultima cruciadă</i> , Iași, Polirom, 2019 (Mihaela Florea Constantinescu)	250
Adi DOHOTARU, <i>Socialiștii. O moștenire (1835-1921)</i> , Chișinău, Cartier, 2019 (Valentin Gheonea)	255
Francesco GUIDA, <i>România în secolul XX</i> , Chișinău, Cartier, 2019 (Florin Vasilică Pascaru)	261
Maria BUCUR, <i>Eroi și victime. România și memoria celor două războaie mondiale</i> , Iași, Polirom, 2019 (Ana-Maria Iosif)	266
Andrei URȘU, Roland O. THOMASSON, Mădălion HODOR, <i>Trăgători și mistificatori. Contrarevoluția Securității din Decembrie 1989</i> , Iași, Polirom, 2019 (Iulian Hisom)	269
Dorina ROȘCA, <i>Le grand tournant de la société moldave. «Intellectuels» et capital social dans la transformation post-socialiste</i> , Paris, Presses de l'INALCO, 2019 (Ionuț Marcu)	271
Oana ZAMFIRACHE (coord.), <i>Corupția ucide?</i> , București, Curtea Veche Publishing, 2019 (Elena Gheonea)	274
In memoriam Nichita Adăniloiaie	278
In memoriam Gheorghe Râncu	281
In memoriam Alexandru Barnea	284

Maria BUCUR, *Eroi și victime. România și memoria celor două războaie mondiale*, Iași, Polirom, 2019, 357 p.

Cartea Mariei Bucur analizează felul în care memoria celor două războaie mondiale a fost percepută de-a lungul timpului și cum aceasta s-a metamorfozat în funcție de schimbările politice. Este o sursă foarte bună în ceea ce privește acest subiect, mai ales că limbajul foarte familiar și argumentele pertinente fac din această lucrare o lectură încântătoare. Maria Bucur este profesoară la Indiana University, studiile sale fiind centrate pe istoria Europei de Est, studii de gen și eugenie.

Memoria celor două războaie mondiale este tratată din prisma a două perspective: comemorările locale, realizate de către comunitățile de apartenență ale soldaților decedați și cele dirijate de stat. Din punct de vedere al cronologiei, autoarea a ales să conducă cercetarea până în epoca post-comunistă, tocmai pentru a crea o privire de ansamblu asupra memoriei războiului în contextul modificărilor politice ce au avut loc de-a lungul secolului XX, până în prezent.

Încă de la începutul lucrării, este prezentată o idee de bază, și anume cazul aparte al României din prisma tradițiilor diferite existente pe teritoriul acesteia, în funcție de zonele sale istorice. Această abordare este extrem de interesantă și din perspectiva faptului că aceste practici au concurat cu politicile de stat în vederea constituirii memorialelor și a comemorărilor. Pornind din acest punct, apare o nouă constatare a autoarei, care modelează întreaga structură și metodologie a lucrării și care susține faptul că toate comemorările celor două războaie mondiale (inclusiv în ceea ce privește cazul celui de-al Doilea Război Mondial și comemorările din perioada comunistă) au reprezentat, într-o foarte mare măsură, o memorie populară, a comunităților locale și nu una dirijată în totalitate de stat. Eroismul era reprezentat din prisma convingerilor tradiționale ale pierderii și ale suferinței și nu o comemorare oficială, colectivă, care să cuprindă sub aceleași manifestări întreaga opinie publică. Astfel, autoarea afirmă că „activitățile de construire a monumentelor comemorative ale morților au fost inițial mult mai legate de aceste nevoi locale decât de agenda statului de a-și legitima guvernarea prin amintirea sacrificiilor eroilor săi din timpul războiului” (p.85).

Tocmai pentru a își susține această idee a comemorărilor locale marcate pregnant de cultul morții, tradiție seculară a culturii religioase românești, lucrarea Mariei Bucur începe cu două capitole ce tratează acest cult. Primul dintre acestea, numit „*Moarte și ritual. Jelitul și practicile comemorative înainte de 1914*” are rolul de a oferi o perspectivă de ansamblu asupra acestor tradiții populare și de a demonstra faptul că, indiferent de imperativele statale și cele politice, comemorarea soldaților decedați în război s-a revendicat tocmai de la aceste tradiții, comemorările locale și respectarea culturii populare primând în fața celor oficiale. Indiferent de discursul oficial cu privire la aceste manifestări, cruciale erau tradițiile fiecărei comunități în parte care, abia după ce își îndeplinea aceste datorii, se alinia, într-o anumită măsură, ideilor de comemorare venite de la centru. Capitolul următor, „*Plângerea, înmormântarea și amintirea morților de război. Cum au făcut față comunitățile memoriei*

violentei din timpul războiului, 1918-1940” întărește această idee și oferă exemple relevante în ceea ce privește acest aspect. De exemplu, oferă cazul Transilvaniei unde, după încheierea Primului Război Mondial, au fost construite, în comunități locale, cimitire și monumente care îi comemorau atât pe soldații români, cât și pe cei germani și unguri, tocmai pentru că înaintea imperativelor statale, datoria morală a oamenilor era aceea de a își aminti de sacrificiul bărbaților din comunitate și de a îi cinsti așa cum se cuvine, din punct de vedere al tradiției populare. Înaintea de a fi locuitori ai unui stat abia format sau soldați ce au luptat împotriva românilor, aceștia erau membrii ai comunității locale. Tocmai de aceea, inițiativele locale de comemorare au urmat propriile tradiții, ocazional au colaborat cu oficialitățile sau comemorările oficiale. Dacă au făcut-o, eforturile nu erau legate de planurile statului, ci rămâneau circumscrise în contextul local.

O altă direcție spre care se îndreaptă cercetarea este aceea a studiilor de gen (o direcție de cercetare pe care autoarea a impus-o în multe dintre lucrările sale, fiind recunoscută pentru preferința acestor studii), a felului în care toate aceste comemorări au fost dirijate de femei, de către mamele, soțiile sau surorile celor decedați. Mai mult, în tot acest proces, marcat de ritualurile tradiționale, femeile au avut un rol central, de la rolul de bocitoare până la cele mai mici detalii (pregătirea hainelor pentru cel decedat, prepararea mâncărilor, alungarea spiritelor rele, în funcție de practicile religioase). Mai mult, autoarea este de părere că fără ajutorul neconținut al femeilor, aceste comemorări ar fi fost, practic, imposibile.

Autoarea analizează și felul în care și memoria războiului s-a manifestat după al Doilea Război Mondial, mai ales că reprezintă o perioadă în care imperatiile statului au fost extrem de puternice odată cu instaurarea regimului comunist, iar comemorările trebuiau să urmărească un tipar prestabilit, în acord cu noua viziune ideologică asupra evenimentelor istorice. Acum, comemorările și discursul oficial conținea acuze de colaboraționism cu dușmanul îndreptate către populația maghiară și germană și puneau accentul pe crimele comise de unguri asupra românilor, în contextul cedării Transilvaniei de Nord, însă aceleași fapte ale românilor nu erau deloc amintite. În această perioadă, a fost implementat un discurs naționalist, dirijat de stat, al Doilea Război Mondial fiind considerat fondator al comunismului. Expresiile artistice ce evocau războiul nu puteau fi individuale din cauza cenzurii și a permanentului control exercitat de stat, iar fenomenul *samizdatului* era nesemnificativ.

Spre deosebire de anii interbelici, atunci când comemorările aveau loc la un nivel individual iar statul nu era principalul actor, implicându-se foarte puțin, în perioada post 1945 acestea erau dirijate de către stat prin impunerea unor viziuni în acord cu regimul. Lucrarea evidențiază din plin aceste realități. Imediat după încheierea războiului, a fost implementată o politică dirijată de Uniunea Sovietică iar după 1965 a fost impusă o imagine naționalistă a războaielor. În anul 1967, Nicolae Ceaușescu a ordonat comemorarea a 50 de ani de la Bătălia de la Mărășești (până în acel moment, odată cu instaurarea regimului comunist, au avut loc doar comemorări

discrete și restrânse din partea armatei), Primul Război Mondial fiind considerat un eveniment major în construirea națiunii române.

Este adus în prim plan și conceptul de *contra-memorie*, o memorie care contravenea principiilor oficiale și care încerca să arate adevărata față a celui de-al Doilea Război Mondial. Pentru a releva acest aspect, autoarea s-a folosit de istoria orală și de jurnale ale combatanților care au fost făcute publice abia după 1989 și ținute secrete până atunci. Comemorările propriu-zise ale soldaților decedați pe front au avut loc în continuare, în ciuda imperativelor politice, la un nivel local și după propriile tradiții. De cele mai multe ori, oficialitățile locale au trecut cu vederea aceste manifestări. Mai mult, în ciuda ordinelor de a nu se construi monumente în cinstea soldaților ce au luptat în campania din Est alături de puterile Axei și să nu fie comemorați ca eroi, acestea au fost, totuși, construite. Astfel de monumente au fost inaugurate în satul Apa din județul Satu-Mare, de exemplu (în cinstea eroilor care au murit pe ambele fronturi) și în Ciumești, în același județ.

Finalul cărții aduce memoria celor două războaie mondiale în epoca contemporană și a felului în care aceasta s-a manifestat după înlăturarea regimului comunist. Autoarea susține o idee extrem de interesantă, a faptului că a reapărut recunoașterea publică a practicilor de comemorare pe care românii le-au realizat în perioada interbelică. Mai mult, au fost scoase la iveală noi figuri intelectuale în ceea ce privește comemorarea celui de-al Doilea Război Mondial, precum publicarea jurnalului lui Mihail Sebastian, de exemplu și recunoașterea Holocaustului (negat și ascuns în perioada comunistă).

Ceea ce autoarea a încercat să demonstreze prin intermediul acestei lucrări este tocmai ideea unor comemorări locale sau aparținând unui mental colectiv restrâns care s-au manifestat în același timp cu încercările de implementare a unor comemorări oficiale și a unui discurs de aceeași natură. În fapt, comemorările oficiale susținute au început târziu, când cele locale se implementaseră deja în mentalul colectiv. Chiar dacă au avut loc schimbări politice, ritualurile tradiționale, cultura religioasă și cultul morții au rămas neschimbate și puternic implementate în mentalul colectiv și în practicile de comemorare ale comunităților mici. Încercarea statului de a crea un vocabular comemorativ unitar nu a avut succes din multe privințe. De exemplu, Ziua Eroilor nu era sărbătorită în unele comunități, precum cea evreiască, care a făcut eforturi pentru a împăca propriile tradiții religioase cu comemorările oficiale. De asemenea, Mormântul Soldatului Necunoscut a devenit un simbol oficial pentru publicul larg, dar nu toată populația se identifica cu acesta, mai ales că mijloacele de comunicație din acea vreme erau destul de arhaice și problematice. Astfel, ideea centrală a lucrării, care este extrem de bine argumentată și relevantă, este aceea că memoria războaielor s-a resimțit prin prisma celor apropiați și a comemorărilor alternative în cinstea rudelor dispărute.

Ana-Maria IOSIF